

Egy lelkipásztori megújulás lelkeségi forrásai

Várnai Jakab OFM

Hogyan evangelizáljunk? Mi az evangelizációs megújulások spirituális háttere? Mit tudunk ebből levonni a mai helyzetre nézve? Bármennyire is a mai helyzetet szeretnénk megérteni és megoldani, elkerülhetetlennek látom, hogy a kezdethez menjünk vissza: a Názáreti Jézushoz.

Egy kis elővigyázatosságot kérek: látszólag jól ismert szavak és kifejezések következnek, de új összefüggésekről szeretnék beszélni. Kérem, hogy ne értsük meg „túl gyorsan”, amit mondok.

1. Semmit se vigyetek az útra

A mai evangelizáció sem kínálhat kevesebbet, nem állíthat alacsonyabb eszményt, nem teheti lejjebb a mércét, mint az Isten országát hirdető Jézus. Hogyan lép be az evangélium a világba? Úgy, hogy Jézus befogadja az Atya szeretetét, önátadását, Neki szóló tetszését, gyönyörködését. Jézus ebben találja táplálékát és gazdagságát. Imádja az Atyát – éjszakákat tölt imádásban, egészen betölti őt az Atya szeretete. Hogyan lép be az evangélium a világba? Legalább ennyire azzal is, hogy Jézus önátadásával válaszol az Atya szeretetére. Nem valamit ad maga helyett, hanem önmagát. Az önátadásban – és ezért sok imádságban – leélt életével jut oda, hogy ama utolsó estén önmagát kínálhassa mint kenyeret, és az utolsó lélegzetvételével is önátadását mondja ki a kereszten.

Ez a Jézus, aki életadó szeretetben és viszontszeretetben él az Atyával, a pusztából kilépve, pusztá szegényen áll elénk, és mondja: „eljött az Isten országa”. Amikor azt várjuk, hogy tant, hatalmi szót, számításaink beteljesülését nyújtja majd, Ő csupán azt az éltető közelséget kínálja az Atyával, amelyből maga is él, és amire az ember teremtett.¹ Amikor felszólít, hogy „higgyetek az evangéliumban”, akkor ide hívja meg az embert, ebbe a közelségbe, szeretet-életbe. Erre tanít, amikor Miatyánkot ad az ajkunkra.

Az evangélium eredendően egy éltető közelség Istennel, amelyet Krisztusba belépve élhetünk. De ehhez valóban be kell lépnünk Krisztusba, nem szabad leragadnunk semmilyen alkalmi haszonnál, tetszetős külsőségnél. Szent Ágoston szomorúan jegyzi meg a kenyérszaporítás jánosi jelenetében bemutatott emberi magatartásról: *vix quaeritur Iesus propter Iesum* – „jaj, alig van, aki valóban a Jézus miatt keresi a Jézust”.

Jézus a *rejtve, kicsinyként és szegényen* közénk érkező Isten országa. Ez azt is jelenti, hogy az Ország Jézus számára *mindig egészen az Atyaisten műve*. Jézus az Isten országát nem birtokolja mint programot, tudást, titkos energiát. Úgy hordozza lényében Isten országát, hogy szüntelenül az Atya felé fordul, ebben az önátadásban mindent Tőle

¹ Ld. ehhez Görföl Tibor cikkét *A Szív* 2013 karácsonyi számában.

kér, önmagát és az Országot egészen az Atyára bízva.² Jézus szegénysége szüntelen nyitottság az Atya felé, akitől az Ország érkezik.³ Az Ország „eljötte” az a csoda, hogy az Atya és a Fiú közti kölcsönös szeretetet mint életadó forrást az ember megérintheti, kapcsolatba kerülhet vele, megsejtheti. Jézus szegénysége tehát kölcsönös és mély összefüggésben van Isten országával. Isten országát Jézus mindig szegényen hirdeti, és szegénysége csak úgy érthető meg, hogy abban Isten üdvözítő jelenléte érinti meg a történelmet.

Ezt az evangéliumot, az Atya éltető, megbocsátó közelségét lehet-e másként hirdetni, mint szegényen, eszköztelenül, végső soron a személyes szóban bízva? Lehetett volna-e jobb eszköze, mint amit maga Jézus választott, abban a pusztai belső küzdelemben egészen elszegényedve? Bízhatja-e tanítványaira más szavakkal, mint hogy „semmit se vigyetek az útra?” Az önátadás, a másik felé fordulás öröme lehet-e hirdetni olyan szóval, ami nem kéri egész életemet? Lehet, sőt kell intézmény, szervezettség, technika – de amit Ő akar adni, azt csak egy személy tudja megmondani egy másiknak.

Isten országának üzenetéből fakad az *Egyház*. A kapcsolat egyértelmű: amint Jézus elkezdi hirdetni Isten országát, azonnal *közösséget* hív maga köré. Mintha azt mondaná: ezt az új, megbocsátó, eleven közelséget Istennel csak úgy tudod élni, hogy járod a másik ember közelségének iskoláját. Ezt a biblikus adatot állítja elének a LG 5 is, nagy hangsúllyal: „A Szent Egyház misztériuma megmutatkozik már magában az alapításában. Az Úr Jézus ugyanis azzal indította el útjára egyházát, hogy hirdette a jó hírt, azt, hogy elérkezett Istennek az Írásokban ősidők óta megígért országa: »Betelt az idő, és elközelgett az Isten országa« (Mk 1,15; vö. Mt 4,17).” Az Egyház „ennek az Országnak csírája és kezdete a földön”. Az Ország „kicsírázik” az Egyházban, az Istennel való bensőséges közelségnek következményei vannak a közösségben. Az Egyház az Ország „élőhelye”.

Az Egyház és az Isten országa közötti kapcsolatot még a zsinat előestéjén is nagyon szorosra vonták; szinte azonosságként értették, mintha egybevágó valóságok lennének. A *Lumen gentium* megfogalmazása számot vet mindazzal, ami az Egyházban ellene mond Isten országának, nem róla szól, talán gátolja is. Az árnyoldalak láttán viszont a zsinat nem hajlandó úgy fogalmazni, hogy Egyháznak és Isten országának „semmi köze sem volna egymáshoz”. Nem azonosak, és nem függetlenek tehát, hanem sajátos kapcsolat van köztük: „csírája és kezdete”. Az Egyház az a történelmi alakulat, amelyben az Isten országának tovább kell történnie, ahogy Jézusnál elkezdődik – immár a húsvéti megváltó esemény fényében. Az Egyház kölcsönös és mély összefüggésben van Isten országával.

Jézus és az Egyház kapcsolatát ezért lehetőleg mindig Jézus szegénységének és az Isten országa központi szerepének fényében értelmezzük. Így mondhatjuk: Jézusnak az Egyházra vonatkozó akaratát leolvashatjuk abból, amit Isten országáról mondott, ez pedig magán viseli a szegénység, eszköztelenség, személyes jelenlét vonásait. Az a kérdés, hogy „szegény Egyházat akart-e Jézus”, leginkább talán ott dől el, hogy elfogadjuk-e: Isten országa Jézus szerint csak szegénységben, eszköztelenségben, személyes jelenlétben jöhet el.

² Vö. HEINZ SCHÜRMAN: *Gottes Reich – Jesu Geschick. Jesu ureigener Tod im Licht seiner Basileia-Verkündigung*, Freiburg, 1983.

³ Walter Kasper: *Jézus a Krisztus*, Bp., 1996, 80. 90. 107. 110.

Jézusnak tehát ez a szava: „semmit se vigyetek az útra” (Mk 6,8) egyaránt felidézi Isten országának üzenetét mint Isten megbocsátó közelségének jó hírére, Jézus szegénységét és az Egyház küldetését.

2. Menjetek el az egész világra (úgy, hogy semmit se visztek az útra)

Aki közösségét az eszköztelenség evangéliumával indította útjára, az ott van a lényegnél, ezért nyugodt lehet afelől, hogy tanítványai minden kultúrát meg tudnak szólítani. Megdöbbenő a „gondatlanság”, amivel Jézus a jövő iránt viseltetik. Semmi sincs előre megszervezve, megfogalmazva, még egy átlagos könyvecske sem jön össze. Ebben azt látom, hogy Jézus előre elfogadja az Egyház döntéseit, amivel a történelem során végighalad. „Maradjatok meg bennem, akkor eligazodtok a történelem útjain. Szabadok vagytok, hogy azt az intézményes formát válasszátok, amellyel Isten éltető és megbocsátó közelsége megmondható az embereknek, amiben megtalálják, élhetik. Erre figyeljete, ebben éljete, mert minden eszköz, forma és intézmény ezt hivatott szolgálni.”

Mindezek fényében talán nem meglepő, hogy a keresztény egyházi lelkeségi megújulásokra vonatkozóan ezt a definíciót javaslom: „Az eszköztelenség újrafelfedezései a történelemben.” Bevallom, hogy nehéz ezzel kapcsolatban egyáltalán történelemtől beszélni: a szüntelen megújulás a kezdetre egy adott kor összefüggésében szinte átível a történelmen és a hagyományon.

Egy példa: Szent Ferenc Krisztus szegénységével áll az emberek elé, és megérezik rajta, hogy Krisztus gazdagságát hordozza. Életével megmondja nekik, hogy Isten nagyon közel van hozzájuk, és irgalommal ott van mellettük. Ferenc nem sokat árul el nekünk „imamódszeréből”, de a szegénység nem módszere, nem lelkipásztori technikája, hanem létmódja Isten előtt, és nem veti le akkor sem, amikor imádkozik.

A ferences rendben még évszázadokig élt a meggyőződés, hogy az igazi szegénységhez való visszatérés az elvonult imádkozó élethez való visszatérés, és ennek mindig nagy evangelizáló ereje volt. A remeteségeknek írt regulájában Ferenc egyetlen titokzatos utalást tesz arra, mivel töltsék napjaikat ott a testvérek: „ők pedig keressék az Isten országát és annak igazságát”. Isten országa! Isten megbocsátó közelsége, amely Krisztussal belépett a világba, amely Krisztus eszköztelenségét újra vállalva elérhető: talán itt látjuk Szent Ferenc „imamódszerét”, de egyúttal lelkipásztori indíttatását is.

Ha azt kérdezitek tőlem, hogy mindezekon túl mit tanulhatunk a megújulási mozgalmak történetéből, akkor vitatkoznék: lehet-e egyáltalán tanulni a történelemből?!

A mai válság új. Erre akkor döbbenem rá, amikor láttam, hogy a ferences rend történetében először, 1950 után a rend létszáma a teljes szabadság körülményei között csökken. A rend története során a csökkenés oka mindig külső, erőszakos hatás volt: pestis, tatár, török, Napóleon, „Kulturkampf”, Rákosi Mátyás. Most valami új történik. Alapvető antropológiai változás. És mivel az embert érinti, ezért a megoldás nem ferences megoldás lesz, talán nem is csak keresztény, hanem az ember szintjét érintő. Ezért nem tudom rávenni magamat arra, hogy a történelemből akarjam kiolvasni a továbbvezető utat.

Márpedig ha új kezdetre van szükség, akkor először azt a kérdést kell föltennünk, hogy a *kezdet* szót tudjuk-e Isten rendjében értelmezni. Nézzük meg, hogy Isten világában mit jelent ez a szó. Először is azzal szembesülünk, hogy *Ő a kezdet*. Istennek az egyik neve a Szentírásban, hogy *kezdet*. A Teremtés könyvében azonnal úgy áll

elénk, mint Aki mindennek a forrása. Vele kezdődik minden. A János-evangélium elején: „*Kezdetben volt az Ige...*” János ezt nem úgy írja le, hogy ez „akkor volt”, hanem hogy ez a dolgok eredete most is. A Jelenések könyvében Jézus neve: „*Alfa és Ómega*”. Ő megmarad kezdetnek, Alfának. Nemcsak *volt* kezdet, hanem mindig is kezdet marad.

Az *Evangelii gaudium* 11. az „új módszerek” kapcsán mondja: a hiteles evangelizáció mindig „új”, mert engedi, hogy Isten megszólaljon, másokat megérintsen – márpedig Isten az, Aki mindig új.

A Biblia szinte mindegyik jelenetében, történetében Isten arra próbálja megnyitni az embert, hogy Ő valami újat kezd, és erre az ember legyen szíves odafigyelni. Többször is találkoztam a véleményemmel, hogy a Szentírás legaktuálisabb idézete ma Izajás könyvének 43. fejezete:

Ezt mondja az Úr, aki utat csinált egykor a tengeren át,
és ösvényt a nagy vizekben,
aki kivezette a harci szekereket és a lovakat, az egész hatalmas sereget,
amely elbukott és nem kelt föl többé,
odaveszett és kialudt, mint a mécses lángja.
Most már ne arra gondoljatok, ami régen történt,
és ne a múlt dolgokra figyeljetelek.
Nézzétek: én valami újat viszek végbe,
már éppen készülöben van; nem látjátok?
Valóban, utat csinállok a pusztában, és ösvényt a járatlan földön.
Dicsőíteni fog a mező minden vadja, a sakálok és a struccok,
mert vizet fakasztok a pusztában, és folyókat a sivatag földön,
hogy inni adjanak népemnek, választottaimnak.
A nép, amelyet magamnak alkottam, hirdetni fogja dicsőségemet.

Mint tudjuk, a kinyilatkoztatás Ura a babiloni fogság idején mondja ezeket a szavakat Izraelnek, amikor emberi szemmel nézve ők is elmondhatták, hogy nincs tovább: „kihalunk, eltűnünk; nincs új kezdet”. Isten arra kéri őket, hogy lépjenek be az Ő világába, ahol Ő mindig azon van, hogy valami újat vigyen végbe.

Bizony elég nagy a kontraszt: a mindennapi kenyérkereset gondjai, az újságolvasás információi közepette nem tudjuk Isten szemével nézni a világot. A megújulás lelkeségi forrására vonatkozó kérdés tehát ez: hogyan tudunk belépni annak az Istennek a világába, aki mindig a *kezdet*?

Az első: az igazán *ingyenes imádság*. Azzal, hogy az imádságot nem funkcionálisan fogjuk fel, hanem valóban forrásnak és vezérlő csillagnak tekintjük az életünkben. Ritkítjuk az „imádkozom azért, hogy” kezdetű mondatokat, és gyarapítjuk imádságunkban azt a motivációt, hogy „imádkozom, mert Isten – Isten”. Elkezdenek történni a dolgok.

Azután: átéljük Isten országának *egyszerűségét*, egyszerű gesztusait. Nagyon egyszerű dolgok indulnak el. Mintha szégyellnénk ezeket. Roger Schütz három gesztust tett meg közössége alapjának: *öröm, egyszerűség, irgalom*.

Vissza lehet-e térni az első tanítványok eszköztelenségéhez? Szeretném megfogalmazni a „szabadsággal használt eszköz” és a „bálványként használt eszköz” megkülönböztetését. Módszerek, intézmények, tárgyak igénybevétele elkerülhetetlen a krisztusi közösség élete során is. Amíg ezekkel szemben megőrizzük belső szabadságunkat, amíg nem bálványok, addig nincs baj. (32. zsoltár: „*Csalódik, aki lovától vár segítséget, bármilyen erős az, nem biztos menedék.*”) Az apostoli

„eszköztelenség” nem eleve minden eszköz elutasítását, hanem a belső szabadság megőrzését jelenti.

3. Az örömhír öröme

Éppen amikor nekiálltam összeszedni, milyen lelkipásztori következményei lehetnek a fentieknek, akkor tették közzé Ferenc pápa *Evangelii gaudium* apostoli buzdítását. Elolvasván, az volt az érzésem, hogy itt valaki sokkal többet mondott el, mint amit én összeszedhettem volna. Elég anyagot adott nekünk a következő körülbelül tíz év lelkipásztori napjaira. Ebből a nagy gazdagságból szeretnék kiemelni néhány szempontot, jól tudván, hogy még sok kincs maradt benne.

Talán objektív nézőpontból is belátható, hogy Ferenc pápa az evangelizációt nagyon egyszerű és alapvető dolognak tartja. Int minket, hogy ne a másodlagost hangsúlyozzuk, hanem az evangélium lényegét adjuk át. Ehhez látni kell ezt a lényegét, vagyis felismerni, hogy itt nem hittételek szövevényéről van szó, hanem egy egységes üzenetről, amelyben minden egy középpont köré rendeződik, összefüggést alkot. Ehhez arányérzékre van szükség: például: „többet a kegyelemről, mint a törvényről”...

A valósággal való kemény szembenézésnek tartom a pápának azt a meglátását, hogy vannak lelkipásztori tartások, amelyek látszólag nagyon közel vannak a lényeghez, mégis fatálisan elvetik azt. Megdöbentő látni, hogy mennyi minden tudja elfoglalni a krisztusi lényeg helyét, és válhat „bálványként használt eszközzé”. Ilyenek lehetnek például az állítólagos magánkinyilatkoztatások (70.). Súlyos megjegyzés a tradicionalistákról: „felsőbbrendű önérzettel elítél másokat – evangelizálás helyett értékel és osztályoz másokat” (94.). Ide tartozik a lelkipásztori kényelmesség elleni hosszú kirohanás és a spirituális önközponúság problémájának felvetése a dokumentumban.

Ahogy látom, Ferenc pápa három szinten gondolkodik az evangelizációról, ezeket nem dolgozza ki ugyanolyan mértékben, de sorrendjükre mindig ügyel.

1. Személytől személyig

Az EG 127. pontja szerint az evangelizáció leginkább személyes tanúságtétel, meghirdetés, egyénileg folytatott igehirdetés. Ezzel szorosan összefügg az is, ahogy az EG a világiak súlyáról és szerepéről beszél, valamint ahogy képzsüket hangsúlyozza, és elismeri bennük az ún. *sensus fidei* működését.

Ennek a szintnek jellemző és fontos gesztusa a meghallgatás. A dokumentumban igen sokféle összefüggésben kerül elő:

31: a püspök hallgassa meg az embereket;

46: az Egyház hallgassa meg az embereket, mielőtt cselekszik;

105: a felnőttek hallgassák meg a fiatalokat 108: meghallgatni fiatal és öreget egyaránt;

128: a prédikáció első lépése a személyes dialógus, és a meghallgatás is lehet misszió;

139: prédikálni, ahogy az anya meghallgatja gyermekeit;

146: a prédikációs készülék része az odafigyelés Isten Szavára;

152-154: a *lectio divina*: hallgatni az Úrra és az emberekre;

171: kellenek a lelkivezetők, akik meghallgatnak másokat;

198: a szegények mellé álló Egyház hallgassa meg őket;
269: Jézus közelsége az emberekhez, ahogy meghallgatja őket ...

2. Az intézmények szintje

Erről a szintről Ferenc pápa keveset beszél, és akkor is inkább szembeállítva a személytől személyig szóló evangelizációval. Ne az eszközökben, technikákban, intézményekben bízunk, hanem a személyes megszólítás erejében. A szembeállítás azonban csalóka: nem arról van szó, hogy ezeket a pápa lebecsülné, hanem hogy a sorrend, a rangsor helyes legyen.

Ferenc pápának nem is annyira az apostoli buzdítása, mint inkább személyes eljárás módja érezteti meg ezt. December 21-én a Római Kúria szokásos karácsonyi jókívánságait egy 15 perces beszéddel viszonzta csupán (az elvárt súlyos programbeszéd helyett), míg a Bambino Gesù Gyermekkórházban három órát töltött... Az evangelizáció intézményeivel foglalkozni kell, de nem ez az üzenet.

Az EG apostoli buzdításból két ponton kitűnik, mennyire fontosnak tartja az egyházi intézmények helyes működését: a 133. pontban a teológiai képzés és a közös reflexió fontosságát emeli ki, a IV. fejezetben pedig a szociális kérdés tárgyalásakor nemcsak az egyéni lelkületet, hanem a struktúrák jelentőségét is hangsúlyozza.

3. A kultúra szintje

A harmadik szint a kultúra szintje, amelyet a 128. pont némileg szembe is állít. Ha viszont sikerül a kultúrába bevinni az evangélium értékeit, írja Ferenc pápa, akkor az evangelizációnak ez nagy hasznára lehet. A feladat tehát: „evangelizálni a kultúrát, inkulturálni az evangéliumot” (69.). Igen érdekesen fogalmazza át Szent Tamás szavait a természet és a kegyelem viszonyáról, amikor ezt mondja: „*gratia supponit culturam*” (115.) – „a kegyelem feltételezi a kultúrát”. A kultúra szemléletének van egy sajátos vonása, amelynek bizonyára még komoly teológiai következményei lesznek: ez pedig Ferenc pápának azon véleménye, hogy „az evangélium nem kötődik Európához” (118.), ezért a más kultúrák fogalmait és képeit szabadon lehet használni a keresztény üzenet átadására.

A pápai dokumentum buzdító szavával zárom mondandómat:

266. Lehetetlen kitartani az evangélium lelkes hirdetésében,
ha nem vagyunk személyes tapasztalatból meggyőződve arról, hogy
egész más dolog ismerni Jézust, mint nem ismerni,
egész más dolog Jézussal járnunk utunkon, mint vakon tévelyegni,
egész más dolog hallani Jézus szavát, mint nem hallani,
egész más dolog szemlélni és imádni Jézust, békénket benne találni, mint nem így tenni.
Egészen más dolog az ő evangéliumával igyekezni építeni a világot,
mint a magunk fényénél.
Tudjuk, hogy Jézussal az élet gazdagabb lesz,
és vele könnyebben találjuk meg mindenben a dolgok értelmét.
Ezért hirdetjük az evangéliumot.